

Wprowadzenie

Zapraszamy Państwa do zapoznania się z nr. 62 czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” przygotowywanego przez Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest to szósty zeszyt serii poświęconej wyzwaniom rozwojowym Wielkopolski. Dostrzegając niedostatek aktualnych opracowań dotyczących problemów społecznych i ekonomicznych naszego regionu, Redakcja, przy aprobacie ówczesnej Rady Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, postanowiła, że począwszy od 2016 r. każdy czwarty w danym roku zeszyt czasopisma będzie miał charakter tomu zbierającego wyniki badań regionalnych dotyczących województwa wielkopolskiego. Zakładamy, że podjęta inicjatywa przyczyni się do tworzenia cennego poznawczo zbioru rezultatów analiz, których zakres przestrzenny dotyczy Wielkopolski. W niniejszym numerze zebraliśmy kolejne aż 22 artykuły, których problematyka obejmuje: skutki pandemii COVID-19 dla procesów rozwoju społeczno-gospodarczego wybranych obszarów województwa wielkopolskiego, specyfikę procesów rozwoju społeczno-gospodarczego Wielkopolski i jej obszarów, sytuację budżetową i politykę finansową JST w województwie wielkopolskim oraz stan i przemiany zagospodarowania przestrzennego wybranych obszarów regionu i jego ośrodków miejskich, z uwzględnieniem wyzwań procesu rewitalizacji.

W pierwszej grupie artykułów autorzy koncentrują uwagę na konsekwencjach społeczno-ekonomicznych pandemii COVID-19, które przedstawiają na przykładach wybranych polityk, wybranych sektorów gospodarki oraz wybranych jednostek.

Tom otwiera artykuł pt. „Lokalna wspólnota wobec kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 na przykładzie doświadczeń współpracy pracowników wielkopolskich instytucji pomocy społecznej z lokalnym partnerami” Ryszarda Necla, w którym autor omawia wyniki analizy doświadczeń współpracy pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej na terenie województwa wielkopolskiego z lokalnymi aktorami społecznymi w celu przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19. Ocenę współpracy głównych aktorów zaangażowanych w kooperację oraz jej zasadniczych obszarów, którą objęto pracowników socjalnych zatrudnionych w instytucjach pomocy społecznej w Wielkopolsce, przeprowadzono metodami ilościowymi i jakościowymi.

W drugim artykule pt. „Sektor usług w aglomeracji poznańskiej – zmiany w obliczu pandemii COVID-19” Joanna Dominiak prezentuje wyniki badania zmian zachodzących w placówkach usługowych zlokalizowanych w aglomeracji poznańskiej pod wpływem pandemii COVID-19. Postępowanie badawcze zmierza do odpowiedzi na następujące pytania: (1) jaki wpływ wywarła pandemia na placówki usługowe (w zależności od rodzaju i miejsca lokalizacji placówki);

(2) jak zmieniły się zachowania konsumentów usług podczas pandemii oraz czy niektóre z tych zachowań pozostały po zakończeniu okresu pandemii. Dane do analizy pochodzą z badań prowadzonych w czerwcu 2022 r. techniką ankietową wśród 198 placówek usługowych i 283 mieszkańców aglomeracji poznańskiej rozumianej jako miasto Poznań oraz powiat poznański.

W trzecim opracowaniu „Lokalny wymiar pandemii COVID-19. Studium przypadku wielkopolskiej gminy” Arkadiusz Ptak i Maria Halmska przybliżają wyniki analizy zachowań i działań władzy i społeczności lokalnej wobec pandemii COVID-19. Prezentowane w artykule ustalenia i wnioski są efektem badań przeprowadzonych w jednej z wielkopolskich gmin, wykorzystujących obserwację bezpośrednią uczestniczącą, analizę dokumentów, ale przede wszystkim rezultaty badań ilościowych z kwietnia 2021 r. na reprezentatywnej grupie dorosłych mieszkańców tejże gminy.

Drugą, najbardziej obszerną, grupę opracowań w tym tomie tworzą artykuły identyfikujące specyfikę procesów rozwoju społeczno-gospodarczego Wielkopolski i jej obszarów.

W tekście „Osie rywalizacji w wyborach do Sejmu w województwie wielkopolskim w XXI wieku: wybrane zagadnienia” Roman Matykowski i Katarzyna Kulczyńska przedstawiają wyniki analizy zmian orientacji politycznych w elektoracie województwa wielkopolskiego w wyborach do Sejmu w latach 2001–2019. Rozwinięciem podjętych badań jest analiza rywalizacji między głównymi ugrupowaniami politycznymi – Prawem i Sprawiedliwością (PiS) oraz Platformą Obywatelską (lub jej mutacją Komitetem Obywatelskim w 2019 r.) w latach 2007–2019, a także transgresja supremacji głosujących na PiS.

Celem artykułu Adama Gawryluka, Moniki Kulisz oraz Agnieszki Komor pt. „Modelowanie salda migracji dla miasta Poznania z wykorzystaniem sztucznych sieci neuronowych” jest modelowanie salda migracji wewnętrznych dla Poznania z uwzględnieniem wybranych cech opisujących stan infrastruktury mieszkaniowej i jej wykorzystanie oraz strukturę demograficzną migrantów. Badania zostały przeprowadzone dla okresu 2005–2020 na podstawie danych statystycznych pochodzących z Banku Danych Lokalnych GUS. Ich wyniki wskazują, że analizowane cechy w istotny sposób wpływają na saldo migracji ludności Poznania, a co za tym idzie – mogą być zastosowane do prognozowania salda migracji dla tego obszaru.

W kolejnym opracowaniu tej części tomu zatytułowanym „Potencjał Wągrowca jako ośrodka powiatowego w świetle wybranych kategorii poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego” Barbara Konecka-Szydłowska i Dawid Kozubek prezentują wyniki analizy i oceny potencjału Wągrowca jako ośrodka powiatowego w świetle wybranych kategorii poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Badanie zostało przeprowadzone w układzie trzech wzajemnie powiązanych i w pewnym stopniu zazębiających się kategorii, do których należą: ludność, gospodarka i rynek pracy. Zakres czasowy opracowania obejmował lata 2010–2020.

Następny artykuł pt. „Zróżnicowanie poziomu i charakteru bezrobocia w powiatach województwa wielkopolskiego” Eugeniusza Kwiatkowskiego i Agaty Szymańskiej prezentuje zróżnicowania powiatowych rynków pracy województwa wielkopolskiego ze względu na wysokość stóp bezrobocia rejestrowanego

i charakter bezrobocia, a także ustalenie najważniejszych czynników oddziałujących na te wielkości. Podstawą badania są dane roczne z lat 2010–2021 pochodzące z Banku Danych Lokalnych GUS i sprawozdań powiatowych urzędów pracy (formularzy MRPiPS-01). Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że relatywnie najtrudniejsza sytuacja ze względu na stopę i charakter bezrobocia dotyczy powiatu konińskiego, natomiast najkorzystniejsza występuje w powiatach poznańskim, mieście Poznaniu, nowotomyskim i wolsztyńskim.

Sebastian Kubala w artykule pt. „Oddziaływanie kierunku produkcji gospodarstw rolnych regionów Wielkopolski i Śląska na koszty ogólnogospodarcze” dokonuje analizy zależności między kierunkiem produkcji gospodarstw rolnych w regionie Wielkopolski i Śląska a poszczególnymi rodzajami ponoszonych przez nie kosztów ogólnogospodarczych. Badania skupiają się na czterech rodzajach kosztów ogólnogospodarczych związanych z działalnością produkcyjną. Okres badawczy dotyczy lat 2005–2020. Wyniki wskazują, że istnieje znaczne zróżnicowanie w poziomie ponoszonych kosztów ogólnogospodarczych przez gospodarstwa rolne ukierunkowane na produkcję roślinną i zwierzęcą.

Celem artykułu Agaty Malak-Rawlikowskiej i zespołu pt. „Assessing Impacts of Agricultural Landscapes on the Regional Competitiveness with the Bayesian Belief Network Approach – Case of Wielkopolska Region in Poland” jest identyfikacja wpływu krajobrazu wiejskiego, jego elementów oraz struktury na konkurencyjność regionu rozumianą jako zdolność do generowania relatywnie wysokich dochodów z działalności gospodarczej, przy jednoczesnym zapewnieniu zatrudnienia i dobrobytu społeczeństwa. Powiązania przyczynowe pomiędzy kształtowaniem krajobrazu, korzyściami społeczno-ekonomicznymi i mechanizmami oddziałującymi na poziom dochodów zostały opisane i zmierzone na przykładzie regionu rolniczego, który znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego im. gen. Dezyderego Chłapowskiego w Wielkopolsce. Uzyskane wyniki prowadzą do wniosku, że wszystkie rozważane elementy krajobrazu (pola uprawne, lasy, zadrzewienia śródpolne i przydrożne, zbiorniki wodne) wywierają pozytywny wpływ na zdolność do generowania dochodów w regionie, zwiększając szanse na osiągnięcie wysokiej konkurencyjności, ale z różną siłą oddziaływania.

Iwona Gorzeń-Mitka w tekście pt. „Dostępność i jakość zasobów mieszkaniowych – porównanie wielokryterialne gmin miejskich województwa wielkopolskiego metodą MULTIMOORA” prezentuje ocenę zmian w obszarze dostępności i jakości zasobów mieszkaniowych gmin miejskich województwa wielkopolskiego w perspektywie 5-letniej. Jako kryteria porównawcze przyjęto zbiory 17 wskaźników pozyskanych z Monitora Rozwoju Lokalnego uzupełnione autorsko dobranymi parametrami rynku nieruchomości dotyczącymi dostępności usług doradczych i zarządczych w zakresie obsługi rynku nieruchomości. Analizą objęto 19 gmin miejskich województwa wielkopolskiego. W efekcie otrzymano dwa autorskie rankingi pozwalające na ocenę zmian w dziedzinie dostępności i jakości zasobów mieszkaniowych wyróżnionych gmin, które mogą stanowić wskazanie do udoskonalenia programowania ich rozwoju w tym zakresie.

Agnieszka Mrozińska w artykule pt. „Podaż najmu krótkoterminowego w województwie wielkopolskim na przykładzie użytkowników serwisu Airbnb”

przedstawia analizę strony podażowej rynku najmu krótkoterminowego w województwie wielkopolskim. Do analizy wykorzystano dane z serwisu Airbnb. Poddano jej liczebność, cechy charakterystyczne udostępnianej infrastruktury, w tym: wielkość obiektów, udogodnienia w obiektach, a także kwestie finansowe opisujące korzyści ekonomiczne z wynajmu w danej lokalizacji. Zróżnicowanie podaży najmu krótkookresowego w województwie zostało ujęte w układzie powiatów i dotyczy okresu od września 2021 do sierpnia 2022 r.

Artykuł Mateusza Smolarskiego zatytułowany „Granica województwa a powiązania regionalnym transportem kolejowym na przykładzie Wielkopolski” przedstawia wyniki analizy powiązań międzywojewódzkich pociągami osobowymi Wielkopolski i 7 województw ościennych (razem 33 trasy). Ustalenia autora prowadzą do wniosku, że tworzenie systemu transportowego nie powinno być ograniczane jedynie do zasięgu województwa. Potoki pasażerskie nie zawsze są takie same jak granica administracyjna regionu. Brak koordynacji międzyregionalnej może wpływać na powstawanie peryferiów wewnętrznych o ograniczonej dostępności transportowej. Trasy, na których aktualnie jest prowadzony mały ruch pociągów osobowych oraz towarowych, powinny być włączone do systemu transportu kolejowego w regionie.

Drugą grupę opracowań kończy artykuł Anny Adamus-Matuszyńskiej i Piotra Dzika pt. „Analiza porównawcza tożsamości wizualnej marek terytorialnych województw wielkopolskiego i śląskiego”, w którym autorzy dokonują porównania znaków, by w konsekwencji wskazać specyfikę tożsamości wizualnej miast, gmin i powiatów dwóch województw – wielkopolskiego i śląskiego. Dla potrzeb badań dokonano analizy treści wszystkich zidentyfikowanych w czasie badania 122 logo gmin, miast i powiatów w województwie wielkopolskim oraz 104 w województwie śląskim. Badana próba równa się badanej populacji. Wykorzystano typologię opracowaną przez autorów, by następnie zastosować analizę porównawczą. W podsumowaniu autorzy wnioskuje o tożsamości wizualnej województw jako marek terytorialnych.

Trzecia grupa artykułów dotyczy sytuacji budżetowej i polityki finansowej JST w województwie wielkopolskim. Tę część otwiera tekst Pawła Motka pt. „Zróżnicowanie polityki podatkowej gmin województwa wielkopolskiego w latach 2018–2021”, w którym autor przedstawia zróżnicowanie polityki podatkowej gmin województwa wielkopolskiego. Zakres analizy dotyczy podatku od nieruchomości, podatku rolnego oraz podatku leśnego. Badaniem objęto 226 gmin województwa wielkopolskiego w latach 2018–2021. Uzyskane wyniki wskazują, że czynnikami wyjaśniającymi zróżnicowanie polityki podatkowej są: wielkość gminy, zamożność gminy, odległość od dużego miasta oraz stawki podatkowe obowiązujące w gminach sąsiednich. Typologia pokazała, że dominuje typ fiskalny, nastawiony na maksymalizację dochodów budżetowych.

W kolejnym opracowaniu pt. „Off-budget revenues and debt limit in municipalities in the Wielkopolska” Anna Białek-Jaworska z zespołem odpowiadają na pytanie, czy i w jakim stopniu wielkość finansowania pozabudżetowego poprzez opłaty za lokalne usługi publiczne świadczone przez spółki komunalne zależy od sytuacji finansowej gminy. W analizie wykorzystano dane panelowe dla 89 gmin

województwa wielkopolskiego. Uzyskane wyniki prowadzą do wniosku, że stosowana od 2014 r. reguła zadłużeniowa zwiększa skalę przesuwania wydatków poza budżet za pomocą spółek komunalnych w Wielkopolsce.

Anna Teterycz z zespołem w artykule zatytułowanym „Do gaming companies benefit from the IP Box tax rate? Multinational, Polish and Wielkopolskie voivodeship perspective” dokonuje weryfikacji wpływu obniżonej stawki podatkowej IP Box na przychody spółek z branży gier komputerowych oraz prawa Gibrata stwierdzającego, że wzrost firmy jest niezależny od jej wielkości. Dynamiczne modele panelowe, oszacowane metodą GMM, FE dla danych panelowych i MNK, opracowano na podstawie danych z 673 spółek z 11 krajów. Wykazano, że małe firmy z branży gier komputerowych rosną szybciej niż ich więksi rywale, a branża gier wideo w Wielkopolsce odnosi większe korzyści z IP Box niż reszta Polski.

Następny artykuł autorstwa Borysa Marteli pt. „Znaczenie budżetu obywatelskiego w rozwoju zrównoważonego transportu. Analiza projektów wybranych przez mieszkańców wielkopolskich miast w latach 2020–2021” przedstawia wyniki analizy projektów wybranych do realizacji w ramach budżetów obywatelskich zorganizowanych w 20 miastach województwa wielkopolskiego w latach 2020–2021. Badanie wykazało, że szacunkowe koszty infrastruktury wyniosły 20% kwoty przeznaczonej na realizację przedsięwzięć w ramach budżetów obywatelskich. Większość tych środków przypadła na zadania uwzględniające potrzeby pieszych i rowerzystów. Infrastruktura związana z przemieszczaniem się samochodem osobowym odgrywała mniejszą rolę. Pomimo wyboru tylko jednego projektu związanego z komunikacją zbiorową należy stwierdzić, że budżet obywatelski okazał się procedurą sprzyjającą rozwojowi zrównoważonego transportu w regionie.

Niniejszy tom zamyka grupa opracowań poświęconych analizie stanu i przemian zagospodarowania przestrzennego wybranych obszarów regionu i jego ośrodków miejskich, z uwzględnieniem wyzwań procesu rewitalizacji. Otwiera ją artykuł Marty Szejnfeld pt. „Greenery and water structure before and after political system transformation. A Poznań city case study”, w którym autorka dokonuje weryfikacji modeli urbanistycznych miasta Poznania wobec pierwotnej idei klinowo-pięścieniowego układu zieleni i terenów wodnych przed transformacją ustrojową w 1989 r. oraz po. Analiza porównawcza zmian dotyczących terenów zieleni i wód w poszczególnych modelach przestrzennych miasta Poznania przed transformacją ustrojową i po pozwala zaobserwować tempo oraz kierunki tych zmian. Analiza ta została sporządzona w oparciu o ustalenia ówczesnych planów ogólnych i o studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które są wyrazem prowadzonej polityki przestrzennej miasta. Może ona posłużyć do weryfikacji przyjętych założeń czy wręcz do zmiany obecnego modelu miasta.

W kolejnym opracowaniu pt. „Metoda Historycznych Kodów Przestrzennych w diagnozie stanu ochrony krajobrazu w aspekcie planowania przestrzennego na przykładzie powiatu poznańskiego” Paweł Piotr Szumigała dokonuje diagnozy stanu ochrony historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych w kontekście zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszaru

powiatu poznańskiego. Jej podstawą jest analiza historyczno-przestrzenna, która obejmowała okres od końca XIX w. oraz analiza statystyczna odnosząca się do lat 2000–2017. Do oceny całościowej zastosowano metody porównawcze i porządkowania liniowego. Badania i analizy wykazały m.in. znaczne zróżnicowanie rozwoju gmin w aspektach kulturowych i przestrzennych ze względu na poziom i dynamikę planowania przestrzennego oraz ogólnie niski stopień ochrony historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych na obszarze powiatu poznańskiego.

Celem artykułu Doroty Rynio oraz Alicji Zakrzewskiej-Półtorak pt. „Zasady polityki przestrzennej deklarowane w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin miejskich województwa wielkopolskiego” jest usystematyzowanie i ocena wybranych zasad polityki przestrzennej zadeklarowanych do realizacji w gminach miejskich województwa wielkopolskiego. Analiza została przeprowadzona w oparciu o zaproponowane przez autorki kryteria, istotne z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju badanych miast. Dotyczą one przede wszystkim: podejścia do zwartości zabudowy, roli przestrzeni publicznych, zieleni czy wielofunkcyjności poszczególnych części miasta.

Natalia Dziarmakowska w opracowaniu zatytułowanym „Wpływ regionalnych wytycznych na aktywności gmin w zakresie monitorowania programów rewitalizacji na przykładzie województwa wielkopolskiego” dokonuje refleksji nad obowiązkiem monitorowania programów rewitalizacji, a także nad zakresem zbieranych w tym celu danych i możliwością ich wykorzystania na poziomie regionalnym. W opracowaniu zastosowano analizę danych zastanych, metodę studium przypadku oraz wywiadu e-mailowego.

Ostatni artykuł w tym tomie autorstwa Wojciecha Korbela pt. „Miejscowy Plan Rewitalizacji »Jabłkowskiego–Podgórze« w Kaliszu – nadzieja zmian w kreacji polityki przestrzennej w Polsce” prezentuje wyniki analizy procesu powstawania miejscowego planu rewitalizacji z symulacją jego możliwego wpływu na kształt wybranych wnętrz urbanistycznych. Celem autora jest wskazanie zarówno siły, jak i słabości przyjętych planem rozwiązań. Praca podejmuje też problem dotychczasowej marginalizacji znaczenia miejscowego planu rewitalizacji w polityce przestrzennej polskich gmin i daleko idącej potrzeby zmian w sposobie jej kształtowania.

Zapraszamy Państwa do działu Nowości Wydawniczych, w którym prezentujemy najnowsze prace autorstwa pracowników naszego wydziału, których tematyka bezpośrednio wiąże się z problematyką rozwoju regionalnego i polityki regionalnej. W bieżącym numerze przedstawiamy Państwu trzy monografie naukowe. Pierwsza z nich, zatytułowana „Three Decades of Polish Socio-Economic Transformations. Geographical Perspectives”, której redaktorami są Paweł Churski i Tomasz Kaczmarek, wydana przez wydawnictwo Springer, analizuje i omawia systematyzację polskich przemian społeczno-gospodarczych ostatnich trzech dekad, ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich przestrzenne konsekwencje. Kolejną propozycją, którą chcielibyśmy Państwu przedstawić, jest praca „Postsocialist Shrinking Cities” – jednym z redaktorów jest pracownik naszego wydziału, Tadeusz Stryjakiewicz. W składzie autorów znajdziemy również naszą

nieodżałowaną Koleżankę, która przedwcześnie opuściła naszą społeczność akademicką, śp. Emilię Jaroszewską. Książka zawiera wyniki badań dotyczących procesu kurczenia się miast w państwach postsocjalistycznych, zwracając uwagę na specyfikę tego procesu na tych obszarach i jego zróżnicowanie przestrzenne. Została ona wydana w ramach serii Routledge Contemporary Perspectives on Urban Growth, Innovation & Change. Trzecia nowość wydawnicza to publikacja pod redakcją Anny Kołodziejczak i Lidii Mierzejewskiej pt. „Geografia społeczno-ekonomiczna: doświadczenia, szanse i wyzwania w procesie kształcenia”. Poświęcona jest określeniu miejsca i roli geografii społeczno-ekonomicznej w kształceniu geografów, a także rozważaniom nad przyszłością i kształtem geografii społeczno-ekonomicznej jako dyscypliny naukowej w procesie dydaktyki geografii w kontekście wyzwań przed nią stawianych.

Mamy nadzieję, że włączą się Państwo w tworzenie kolejnych numerów naszego czasopisma, które jest indeksowane m.in. w bazie ERIH PLUS. Informujemy również, że według Komunikatu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 grudnia 2021 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, czasopismo „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” wydawane przez Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM posiada obecnie 70 punktów.

Zapraszamy i zachęcamy Państwa do nadsyłania propozycji publikacji, informacji na temat nowości wydawniczych, recenzji i głosów polemicznych dotyczących najnowszych wyników badań, a także streszczeń wyróżniających się prac magisterskich z zakresu problematyki rozwoju regionalnego i polityki regionalnej, które mogłyby stać się podstawą do przygotowania artykułów w numerze poświęconym debiutom naukowym. Pamiętajmy, że tylko od naszej wspólnej aktywności zależy ostateczny kształt naszego czasopisma, którego kolejny numer trafił właśnie do Państwa.

Przypominamy, że wszystkie zasady dotyczące składania i recenzowania tekstów oraz numery archiwalne czasopisma dostępne są pod adresami: <http://rr.amu.edu.pl> oraz <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rrpr/>.

Prof. Paweł Churski
Redaktor Naczelny czasopisma
„Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”